

І.А. Калінін, Ю.В.Берестень

*Дніпровський державний аграрно-економічний
університет*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ПАТРІОТИЗМУ В СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ

Дана стаття висвітлює особливості ролі та місця патріотизму у виховному процесі студентської молоді.

Ключові слова: *патріотизм, націоналізм, справжні патріоти, народ.*

Данная статья освещает особенности роли и места патриотизма в воспитательном процессе студенческой молодежи.

Ключевые слова: *патриотизм, национализм, настоящие патриоты, народ.*

*This article lights up the features of role and place of patriotism in the educator process of student young people. **Keywords:** patriotism, nationalism, real patriots, people.*

Патріотизм – одне з центральних понять в суспільно-політичному дискурсі сучасних гуманітарних дисциплін, які досліджуються різноманітні аспекти соціального буття суспільства. Проблема патріотизму набула значної актуальності в останні роки, що пов'язано з суспільно-політичними реаліями життя української держави на сучасному етапі її існування. На разі аналізу даної наукової проблеми присвячений значний корпус фахової та навчальної літератури, який по-різному висвітлює феномен патріотизму в суспільній свідомості, соціально-політичному та громадському житті соціуму.

В першу чергу, поняття патріотизму відображає здатність особистості до соціальної адаптації в суспільстві, засвоєнні нормативних та соціокультурних традицій соціуму, любов до Батьківщини, почуття відповідальності за її долю, готовність та здатність служити її інтересам та сприяння її успіхам у сферах внутрішнього життя та на міжнародній арені [3, с.251]. Здебільшого дослідники розглядають патріотизм в конкретно-історичному вимірі, як специфічне соціально-історичне явище, що ґрунтується на спільному психо-емоційному переживанні соціуму власного спільного історичного минулого, пов'язаного з певною державницькою та соціокультурною традицією.

Зрозуміло, що патріотизм на різних етапах становлення державного та соціального організму виступав та виступає в різних суспільно-політичних змістах та іпостасях, віддзеркалюючи конкретно історичні умови, суспільно-політичні особливості, соціально-економічні обставини формування та розвитку державних та соціальних інституцій. Крім того, патріотизм як певна державна ідеологія завжди переломлюється через призму соціальних, політичних та економічних інтересів різних соціальних прошарків суспільства, кожен з яких по-своєму тлумачить його визначальні принципи й доктринальні постулати, виходячи з своїх власних суспільно-політичних

завдань та цілей.

Відзначимо той факт, що в соціальному плані патріотизм завжди є невід'ємною складовою суспільної свідомості, яка конструює його, виходячи з об'єктивних історичних соціально-економічних та політичних реалій розвитку суспільства, вносячи до нього притаманне сучасному історичному стану стереоскопічне бачення та прогнозування перспектив державного будівництва.

Очевидно, що патріотизм є одним з базових компонентів суспільної свідомості, яка завжди трансформується під впливом суспільно-політичних обставин, узгоджуючи його к конкретними суспільно-політичними та соціальними завданнями, які стоять перед соціумом в конкретно-історичний момент його існування.

В загальному контексті викладу аналізу проблеми патріотизму, відзначимо ту обставину, що під суспільною свідомістю ми розуміємо – сукупність філософських, естетичних, правових, економічних, релігійних та інших поглядів, традицій, звичаїв, які віддзеркалюють життя людини в соціумі [1, с. 188-189]. Багатоаспектний характер соціального життя значною мірою ускладнює однолінійний вимір визначення патріотизму як категорії суспільних наук, та соціальної філософії зокрема.

На наш погляд, змістовне тлумачення категорії патріотизму не можливе без докладного розуміння феномену суспільної свідомості, яка визначає його загальну характеристику та структурні компоненти. Виходячи з цього, підкреслимо, що суспільна свідомість визначається передусім характером та специфікою матеріального виробництва, що накладає свій відбиток й на концептуальне розуміння патріотизму. Якщо базуватися на цьому засновку, то патріотизм є своєрідною похідною суспільної свідомості, що спричинено, в першу чергу, економічними чинниками, що зумовлюють певне ставлення суспільства до нагальних соціально-економічних та політичних проблем розвитку національної держави. Патріотизм завжди має психоемоційне забарвлення, яке детерміноване чуттєво-емоційним сприйняттям та реакцією соціуму на успішність розв'язання вагомих економічних, соціальних та суспільно-політичних проблем державного устрою, господарської системи, наявністю гордості за визначальні соціально-економічні, соціокультурні здобутки власної країни, які визначають її місце серед держав регіону та світу.

Оскільки патріотизм є вагомим структурним компонентом суспільної ідеології національної держави, то він відображає й специфічні особливості національної свідомості, яка постає в результаті тривалого процесу державотворення. В даному аспекті патріотизм уявляє собою специфічний етноцентричний погляд соціуму на конкретно-історичні обставини та особливості власної історичної траєкторії розвитку, особливої системи суспільних цінностей та засад, які лежать в основі національного менталітету та характеру. Ототожнення людини з конкретною нацією як сукупністю людей з спільною Вітчизною, мовою та культурою, безперечно, сприяє формуванню національної ідентичності [1, с.168].

Очевидно, що патріотизм ґрунтується на усвідомленні громадянином власної національної ідентичності, яка завжди є результатом певного колективного історичного соціокультурного досвіду великої соціальної групи. В свою чергу, національна ідентичність виступає в якості саморефлексії на даний досвід, його соціокультурні та інонаціональні здобутки. Дані колективні уявлення зберігають в суспільній свідомості та пам'яті народу факти про історичні події, пов'язані з визначальними національними перемогами, фатальними програшами та нищівними національними катастрофами. До речі останні відіграють роль потужного психоемоційного чинника, який зумовлює консолідацію соціуму на тлі спільних переживань історичного досвіду, становлячи вагоме підґрунття патріотизму.

В багатонаціональній державі, яка знаходиться в процесі еволюційної розбудови власного політичного організму та державницьких інституцій, як наприклад в Україні, патріотизм не може виступати в якості засадничої ідеології виключно титульної нації, що, безумовно, буде сприяти його переродженню в агресивний націоналізм, який може мати негативні, а іноді просто деструктивні та руйнівні наслідки для подальшого процесу державотворення, зумовлюючи масштабний розкол суспільства на підставі наявності різних національних ідентичностей, які протиставляються одна одній в результаті політичної боротьби регіональних еліт.

В процесі розвитку національної держави або боротьби за її становлення відбувається формування національної самосвідомості, яка відображає належність громадянина до того чи іншого соціокультурного або соціоісторичного організму, включаючи в себе представників різних націй та етносів, які, проживаючи на одній спільній території, в прямий або опосередкований спосіб беруть участь в державотворчих процесах. На нашу думку державний патріотизм сучасної України характеризується наявністю практичного усвідомленням соціумом поліетнічного характеру модерної української нації, який виключає дискримінацію за національною ознакою та національний гніт по відношенню до представників національних меншин та етносів. Саме ідея мирного співіснування різних національних та етнічних громад в межах єдиного цілісного державного організму української держави перетворилась на один з найвагоміших елементів формування модерного українського патріотизму. Ця засаднича риса українського патріотизму зіграла свою вирішальну роль в сучасній історії країни, ставши на перешкоді деструктивним процесам регіонального сепаратизму, що був спричинений зовнішньополітичними чинниками агресивної експансіоністської політики політичної еліти Російської Федерації, яка поставила за мету реставрацію пострадянського політичного простору.

На наш погляд, досліджуючи складну та підчас суперечливу громадсько-політичну траєкторію розвитку сучасної української держави, є достатні підстави стверджувати про те, що в Україні відбувається завершення процесу формування власної національної ідентичності, яка об'єднує всіх громадян, незалежно від національної, релігійної та мовної

приналежності в одну політичну націю, яка має єдиний історичний досвід, спільні соціально-економічні, соціокультурні потреби, політичні інтереси та конкретні здобутки в царині державотворення.

В даному випадку рушійними чинником становлення та формування дієвого українського патріотизму стала зовнішньополітична загроза втрати територіальній цілісності та державного суверенітету України, яка була спричинена істотним посиленням небезпечних відцентрових тенденцій в східних регіонах країни, які зумовили експоненціальне зростання загальної суспільно-політичної напруженості в українському суспільстві.

На сучасному етапі державного будівництва патріотизм перетворився на мобілізаційну та консолідує ідеологічну силу, яка виявилась спроможною не тільки об'єднати громадян на підставі спільних державотворчих цінностей та орієнтирів, але організувати масштабний військовий та волонтерський рух, що ставив за мету захист державної цілісності та національної самобутності всіх націй та етносів, які проживають на теренах країни, руйнуючі усталені міфи російської пропаганди про наявність сталої дискримінації національних меншин в Україні.

Державний патріотизм в даному контексті ґрунтується на засадах поваги до інших націй та етносів, які проживають разом з титульною нацією, врахуванням їх специфічних соціокультурних рис, традицій, спільності історичної долі при реалізації завдань внутрішньополітичного курсу країни та визначенні подальших перспектив співжиття в межах одного державного утворення. Тільки в такому випадку патріотизм перетворюється на дієвий інструмент та невід'ємну складову потужної державної ідеології, яка спрямована на формування спільної нації, змістовного наповнення концепту спільного національної єдності, який сприяє об'єднанню та консолідації громадян навколо ідеї захисту національного суверенітету та національної незалежності, боротьби за гідне життя та подальшу розбудову демократичних інституцій правової держави.

Патріотизм тісно пов'язаний з державною політичною свідомістю, яка регулює політичні відносини шляхом вироблення різних законопроектів, програм, рішень, конституцій та поправок до статей [4, с.126-130]. Найбільш повно і послідовно вона реалізується у захисті існуючих політичних порядків і принципів управління. Патріотизм в такому випадку виступає як складова частина політичної свідомості суспільства та громадян, що орієнтована на послідовну реалізацію політичних принципів та доктринальних засад, які забезпечують самостійність української держави як політичного утворення.

З іншого боку патріотизм є результатом соціальної адаптації особистості до соціально-економічних та соціокультурних реалій суспільства. За такої логіки, громадянин за визначенням мусить бути патріотом, оскільки він є складовою та невід'ємною частиною соціуму, який об'єднує людей на основі спільного історичного минулого, мови, соціокультурних традицій, базових цінностей та морально-етичних регуляторів.

В сучасному громадському та повсякденному житті за радянською

історіографічною суспільствознавчою традицією український патріотизм часто плутають з націоналізмом, що на загал є результатом маніпулятивних ідеологічних спекуляцій та свідомих перекручень. Не вдаючись в змістовний історіософський аналіз ретроспективи даної проблеми відзначимо, що на наш погляд різниця між даними поняттями полягає у тому що націоналізм розглядає народи та нації як реальні і чітко окреслені цілісності, що базуються на визнанні виключної ролі окремої нації чи народу в процесі утворення та формування держави, її соціальних та політичних інституцій; патріотизм, на противагу, націоналізмові, – здебільшого є психоемоційним відчуттям громадянина, яке характеризується належністю до певної місцевості, схильністю до певного способу життя, гуманного та доброзичливого ставлення до представників національних меншин. Він в своїй ідеологічній доктрині не містить домінуючого концепту, що ґрунтується на ідеї привілейованого або панівного становища титульної нації. Таким чином, поняття "українець", як й "француз", "німець", "росіянин", може позначати щонайменше три категорії: а) людину, причетну до свого етносу; б) людину, яка усвідомлює себе часткою нації та поділяє з нею її долю; в) громадянина своєї держави. Саме в останньому випадку ми визначаємо дефініцію: "американець українського походження", "француз польського походження" тощо.

Варто погодитись з висловом відомого російського суспільно-політичного діяча М.Г. Чернишевського, який розглядав патріота як «людину, що служить своїй Батьківщині, а Батьківщина – це, перш за все, народ». На наш погляд, дієвість патріотизму полягає в тому, щоби чесно та вірно служити власному народу, сумлінно виконуючи свої службові посадові обов'язки, системно займаючись професійним самовдосконаленням та зростанням заради процвітання власної Батьківщини, її державницьких інституцій.

Патріотизм не повинен бути пафосно показним, своєрідною грою на публіку, яка супроводжується надмірною демонстрацією власної «відданості» державницьким ідеалам або національної «щирості».

В суспільному житті патріотизм реалізується здебільшого через предметну та практичну значиму громадянську та професійну діяльність, яка орієнтована на конкретний вагомий соціальний результат, який приносить відчутну користь, примножуючи соціальні блага суспільства, стверджуючи гуманістичні ідеали та цінності правової держави.

Саме тому лікар, котрий чесно працює, вдосконалює себе і добре, якісно лікує громадян – є патріотом. Вчитель, який постійно переймається питаннями професійного вдосконалення – це справжній патріот, або журналіст, який піднімає вагомі актуальні соціально-економічні та суспільно-політичні проблеми, вказуючи на суспільні вади, спонукаючи суспільство до активної боротьби з ними. То ж хіба вони не справжні патріоти? Загальний рівень життя громадян, попри інші чинники, значною мірою залежить від загального рівня патріотизму, що формується з раннього дитинства на підставі щоденного нормативного та засвоєння

загальнолюдських та національних цінностей.

Справжній патріот любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, вона не здатна створити йому комфортні соціально-економічні умови, не маючи достатнього рівня культури, характерної для стандартів європейських держав. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює на користь та благо власного народу, підвищення рівня його добробуту. Він захищає честь та національну гідність своєї держави, пишаючись її здобутками.

Проте, варто мати на увазі, що у своїй суб'єктній сутності патріотизм – внутрішній стан, багато в чому обумовлений взаєминами особистості із зовнішнім середовищем і, в свою чергу, їх зумовлюючий. Інакше кажучи, патріотичний дух, якщо він в особистості є, має жити в людині завжди, але виявляється він реальним самовідчуттям і усвідомлюється, оформлюючись в думках, планах, намірах, діях [2, с.22-27].

Безумовно, найбільшим проявом патріотизму, який є самопожертва, здатність віддати своє життя за власну Батьківщину, заради збереження миру та спокою на рідній землі, життя прийдешніх поколінь.

Патріотичні почуття у складних, екстремальних та доленосних для Батьківщини зовнішньополітичних обставинах, еднають людей, спонукають ставити суспільне вище за особисте, мінімізуючи особистісний егоїзм.

Бібліографічні посилання:

1. **Гобозов И.А.** Социальная философия: учебный словарь. – М.: Академический проект, 2008. – 367с.
2. **Іваненко В.В., Пашенко В.І.** До питання про мотивацію та особливості виховання патріотизму в середовищі українського студентства у світлі викликів сьогодення // Формування загальнолюдських та патріотичних цінностей у студентської молоді: зб.наук. пр.. /Редкол.: Кобець А. С. (відп. ред.) та ін.. – Д.: Вид-во Придніпров'я, 2015. – Вип. 6. – С. 22-27.
3. Політологічний енциклопедичний словник: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.:Генеза, 1997. – 400с.
4. **Таран В.О., Зотов В.М., Резанова Н.О.** Соціальна філософія: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272с.